

УДК 130.2(4) + 930.85(4)
DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2024.2\(15\).14](https://doi.org/10.17721/UCS.2024.2(15).14)

Анастасія ТОРМАХОВА, канд. філос. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-7178-850X
e-mail: anastasiia_tormakhova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, Київ

"IMAGINING CENTRAL EUROPE. (RE-)SHAPING A GEOPOLITICAL CONCEPT IN LITERATURE, VISUAL ARTS, AND POPULAR CULTURE", АБО ЗАМІТКИ МАНДРІВНОГО КУЛЬТУРОЛОГА

Чи були ви коли-небудь у Відні? Якщо ні, то потрібно негайно виправити це, адже, лише коли потрапиш у це місто, по-справжньому зрозумієш, як працює принцип інновацій на основі повторення в мистецтві, про який писав Умберто Еко, чи як саме вплинула антична спадщина на культуру Західної Європи. До того ж зробити це не завдяки сторінкам культурологічних, мистецтвознавчих та літературних фоліантів, що вкрились пилом на полицях неоцифрованих бібліотек, а через живе спілкування з мистецькими артефактами. Вони можуть обурити вас, породити відчуття належності до імперіалістичного минулого, натякнути на те, що ніщо в світі не нове, і не вічне, а завжди плинне та гнучке, проте байдужими – не залишать точно. Якщо ж ваша мета полягає не лише у відвідуванні історичних пам'яток, якими переповнена центральна частина Відня, а й у долученні до ідей, які сприяли інтегруванню західноєвропейського соціуму, то ви неодмінно мали бути учасником міжнародної наукової конференції "Imagining Central Europe. (Re-)Shaping a Geopolitical Concept in Literature, Visual Arts, and Popular Culture". Досвід участі в ній вражає не менше ніж приміщення, у якому вона проходила 23–25 вересня 2024 року, а саме в центральному корпусі Віденського університету, що був заснований у 1365 році і є одним із найстаріших та найбільших університетів Європи, де навчається близько 92 000 студентів. Саме в ньому проходило становлення багатьох митців минулого. З-поміж його студентів колись були Іван Франко, Іван Пулюй, Лесь Курбас, і це я ще не згадувала Грегора Менделя чи Зігмунда Фрейда. Бюст Фрейда й зараз стоїть у галереї внутрішнього дворика корпусу, нагадуючи, що соціокультурний простір впливає, проте поруч з ним тепер стоять не серйозні мислителі, а трохи неадекватні спудей, які, нагрівшись у зручних шезлонгах під промінням сонця, прямують в аудиторії.

Якщо ви вже уявили подих старовинного імперського міста, де палаців, паркових комплексів та оперних театрів з грандіозними скульптурними монументами більше, ніж можна навіть уявити, то тепер сідайте зручненько і приготуйтеся! На відкритті конференції учасники конференції, відвідувачі, вільні слухачі офлайн та онлайн мали змогу послухати Алейду Асман, чий виступ став грандіозною родзинкою на торті і зробив не лише весь день, а й усе перебування натхненним та неперевершеним.

Як жити після того, як почув наживо провідну німецьку мислительку, культурологиню та антропологиню? Дуже просто – зануритись у подальшу роботу конференції. У ній поєдналися різні форми роботи. Доволі звичними для українського науковця були панельні виступи, на яких оприлюднювали доповіді три фахівці. Але не настільки традиційним особисто для мене стало те, що питання ставили не після виступу кожного доповідача, а після всіх трьох доповідей. Це дозволило більш чітко

формулювати думки та запитання з боку аудиторії та відкинути все несуттєве. Наприкінці першого робочого дня організатори запросили всіх на Central European Culture Salon, де пройшла публічна дискусія про сучасний стан індустрії мистецтва і культури, сучасні проекти та культурний обмін у Центральній Європі Тетяни Мальярчук (української письменниці і журналістки), Зємові-та Щерека (польського письменника і перекладача), Ірини Герасимович (білоруської художниці і перекладачки, що емігрувала з рідної країни), Тіно Шленча (літературного блогера) та Катаріни Раабе (редакторки східноєвропейської літератури у видавництві "Suhrkamp").

Другий день конференції також став інноваційним, на мою думку, адже організатори надали слово тим, про кого забувають – молодим науковцям, здобувачам PhD. ступеня, що лише торують свій шлях у науці навколо ідей Центральної Європи. Кожен з 10 аспірантів мав по три хвилини, щоб представити свої проекти перед більш досвідченими науковцями. Презентації відбувались у три раунди. Після кожного раунду експертам запропонували записати свої запитання, що стимулювало дискусії, які були продовжені в менших групах. Ця ідея була геніальною і водночас проста, як усе геніальне. І модератором цього дійства став чеський організатор заходу Йозеф Себек. То чим же здивувала винахідливість організаторів? Це завершальний блок івенту – Open Space Workshop: New Perspectives, Questions and Challenges in Central European Cultural Studies, на якому всі учасники взаємодіяли у групах, надихались ідеями подальшої співпраці та реалізували в цифровому просторі можливості подальшого розвитку парадигм конференції.

Яка ж думка стала базовою та титульною для організаторів? Вони звернулись до статті 1983 року "Трагедія Центральної Європи" чесько-французького письменника Мілана Кундери, у якій він указував на те, як геополітичні зрушення після 1945 року створили Центральну Європу, яка культурно ідентифікувала себе із Заходом, але політично була спрямована на Схід. Кундера не вбачав трагедії Центральної Європи у відсутності політичного успіху, натомість стверджував, що справжня трагедія полягає в тому, що центральноєвропейські країни "зникли з карти Заходу". Питання політичної та культурної видимості Центральної Європи в Європі стало ще більш актуальним сьогодні. Західноєвропейська дискусія про легітимізацію російського вторгнення в Україну у 2022 році показала, що для багатьох західноєвропейських інтелектуалів Центральна Європа є своєрідною "terra nullius", екзотичною або проклятою ланкою між Європою та Азією, чарівною або проклятою нічийною землею, завжди готовою виступити в ролі простору проєкції західноєвропейських уявлень.

Базовою тезою конференції став вислів Мілана Кундери: "Центральна Європа – це не держава: це культура або доля. Її кордони є уявними і повинні бути накре-

слені і перекреслені з кожною новою історичною ситуацією". Виходячи з цього, на конференції обговорювали питання того, що доля та культурна форма Центральної Європи змінюються, що в ній наявні регіональні відмінності. Диджиталізація культурного життя має визначальну роль у формуванні цього концепту. І звісно ж, європейських дослідників з провідних університетів Відня, Берліну, Констанца, Лейпцига, Бухаресту, Праги, Братислави, Варшави, Кракова, Любліна цікавила роль України у світі, що, здається, втратив глузд. На це питання спробували дати відповідь українські дослідники. Д. філос. н., проф. Олена Павлова у своїй доповіді "Laughable" Ephemerality in the Context of "Construction" of Central Europe: The Ukrainian Perspective on the Media Landscape" розкрила питання кризи призми аналізу медіаландшафту, який якнайбільше реагує на всі події, що відбуваються в Україні, а отже – й у Центральній Європі. Автор цього нариса, к. філос. н., доц. Анастасія Тормахова спробувала і змогла травмувати європейських колег за допомогою українського мистецтва, не лише представивши у своїй доповіді "Ukrainian Art of the 21st Century: The Struggle for Central European Values in Digital Media" власні міркування щодо українського мистецтва, а й проілюструвавши артистичні рефлексії вітчизняних митців на події російсько-української війни. Головною тезою доповіді став вислів Мілана Кундери щодо сплеску мистецького самовираження під час заворушень у Центральній Європі, адже "якщо ідентичність перебуває під загрозою зникнення, культурне життя стає відповідно інтенсивнішим". Саме це можна спостерігати в сучасному мистецькому просторі, який створюють українські митці, зокрема в результаті співпраці з європейськими колегами. У 2022 році створено велику кількість мистецьких творів, більшість з яких поширю-

валася через соціальні мережі. Також розпочалася практика оцифрування сучасних творів, у тому числі тих, що перебувають у музеях, через загрозу фізичного знищення. Їх наявність у цифровому просторі є засобом збереження культурної ідентичності, методом боротьби за цінності, які лягли в основу Центральної Європи. Фільм "Буча" (2023), численні мурали, створені на підтримку України в різних містах Європи такими художниками, як Микита Кравцов, Андрій Кальков, Данило Ковач, цифрове мистецтво Оксани Чепелик ілюструють боротьбу за життя, свободу та незалежність. Функціонування мистецтва та згадки про нього в медіа- та інформаційному просторі сприяє поширенню ідеї необхідності інтеграції перед обличчям реальної небезпеки, яка полягає в можливості знищення культурної ідентичності українців, а слідом за ними й Центральної Європи.

Що ще можна додати? Для мене, викладача, що йде на лекції під звуки повітряної тривоги вже третій рік поспіль, – ця конференція стала не лише оазою, посеред якої можна побачити красу світу, який не знає війни, а й простором, у якому весь попередній досвід викладання історії мистецтва отримав цілісну та завершену картину, у якому вся Віденська архітектурно-скульптурна пафосність стала цілком зрозумілою та закономірною. Часом, коли була змога досягнути діалог центральноєвропейських народів та відчути себе його повноправним учасником. Можливістю утворити нові наукові зв'язки, що можуть стати приводом для нових звершень і колаборацій. А також миттю, коли так закортіло промовити словами Й.-В. Гете:

Мить, зупинися,
Ти прекрасна!

Anastasiia TORMAKHOVA, PhD (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7178-850X
e-mail: anastasiia_tormakhova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**"IMAGINING CENTRAL EUROPE. (RE-)SHAPING A GEOPOLITICAL CONCEPT IN LITERATURE, VISUAL ARTS, AND POPULAR CULTURE"
OR NOTES OF A TRAVELING CULTURAL STUDIES RESEARCHER**